

Pinngortita- mukarsinna- nermi aporfiit

NunaFonden

Tiliup suliniutaanut Tamanut Pinngortitaq atatillugu, meeqqat inuusuttullu innarluutillit Kalaallit Nunaanni pinngortitami peqataasinnaanerannut aporfii itisiliiffigaagut. Timikkut tarnikkullu peqqissutsitsinnut pinngortitaq pingaaruteqarpoq, kiisalu Kalaallit Nunaanni kulturimut kinaassutsimullu qitiulluinnarluni. Meeqqat inuusuttullu innarluutillit amerlasuutigut pinngortitamit, atugarissaanerannut pingaaruteqarluinnartumit avinngarusimallutillu assersorneqarput. Pinngortitamukarsinnaannginneq inuup taassumalu kinaassusaata kulturiatalu avissaangarujussuarneranik kinguneqarsinnaavoq. Ilisimavarputtaa q pinngortitamiissinnaaneq timikkut tarnikkullu iluaqutissarpassuaqartoq. Ilisimatusarnerit takutippaat pinngortitaq peqqissutsitsinnut pitsaasuusooq kiisalu eqqaamasaatsitsinnut, isummatsinnut pitsaasumik sunniuteqartartoq, timitta akiuussutissaanik nukittorsaasartoq kiisalu uippakajaalernissamut isumatsasimanissamullu annikillisaasartoq. Pinngortitamit avinngarusimaneq aamma isumaqarpoq inuit innarluutillit pitsaaqutinik taakkuninnga aallersinnaannginneri. Aporfiiit assigiinngitsut unammillernartunut taakkununga annertusaapput, nalunaarusiami matumani tamanna misissorneqassaaq, kiisalu pinngortitamik atuinerunissamut periarfissat misissorneqassallutik.

Pinngortitap tikikkuminartuunissaanik kiisalu inuit innarluutillit pinngortitamiinnissamut tapersorneqarnissamut periarfissat pisariaqartitaasa eqqarsaatiginneri, Kalaallit Nunaata pisariillisaaneq pillugu FN-imi innarluutillit pillugit isumaqatigiisummi artikel-mik malinninnera qulakkiissavaa. Artikelimi inuit innarluuteqanngitsut naligalugit nunami avatangiisit tikissinnaanissaannut pisinnaatitaaffik erseqqissarneqarpoq. Artikel 30-mi ilanngullugu erseqqissarneqarpoq "inuit innarluutillit allat assigalugit immikkut ittumik kulturikkut aamma oqaatsitigut kinaassutsimik akuerineqarnissaat piginnaatitaaffigaat" aamma Kalaallit Nunaat "qulakkeerinnissaaq inuit innarluutillit timersortarfinnut, nutaaliorfiusinnaasunut aammalu takornarissanik orninneqartartunut ornigunnissaminnut periarfissaqarnissaannut".

Taamaattumik pisussaaffik tamanna Kalaallit Nunaata tiginukuuaa, inuillu innarluutillit pinngortitamukarsinnaanerat qulakkiissallugu, pisussaaffilli tamanna piviusunngortinneqassappat aporfippassuit piiarneqassapput.

Suliniummik Pinngortitaq Tamanut meeqqat inuusuttullu innarluutillit pinngortitami peqataasarnerisa annertusarneqarnissaat anguniarneqarpoq. Tamanna pinngortitamik assiliinermik sapaatip akunnera pikkorissaanermi 2024-p qeqqani Sisimiuni pissaaq. Tamatumani meeqqat inuusuttullu pinngortitamukaaneqassapput, pinngortitami suliaqassapput piginnaasanillu tunineqassallutik, inuunerup aqqutaani tamani iluaqutigisinnaasaminnik.

Matuma ataani immikkoortuni, meeqqat inuusuttullu pinngortitamukarnissamut aporfii assigiinngitsut misissussavagut, taakku suliamik suliaqartut, meeqqanut inuusuttunullu innarluutilinnut angajoqqaajusut, kiisalu Tiliup suliai allat ikiortigalugit katersorsimavagut.

Pisariillisaaneq

Inuit innarluutillit amerlasuut, pingaartumik inuit kaassuaatinik issiavinniittut, pitsorluttut imaluunniit timikkut imaluunniit aalasaatsikkut innarluuteqartut pinngortitami aqcutissiakkoorsinnaangillat. Aqcutit amitsuupput, maniitsut, sivingasuut allatulluunniit aalasaatsikkut annertunerusumik pisariaqartitsiffiusut innarluutilippassuit piginnaangisaat. Tamanna aamma atuuppoq immakkut angallatinut, qamuteralannut periarfissanullu angallatinut allanut. Ilanngullugu pinngortitami aqcutini sanaartugarpassuaqarpoq ass. perusersartarfiit aamma illuaqqat, innarluutilinnut tulluannigitsunik imaluunniit tikinneqarsinnaangitsunik. Tamanna aamma isumaqarpoq inuit timikkut imaluunniit aalasaatsikkut innarluutillit amerlasuut angalaffigisinnaasaat annertuumik killeqartut.

Allamik innarluuteqaraanni aamma tikikkuminassutsimut unammillernartunik allanik peqarsinnaavoq. Tappiitsuugaanni imaluunniit isigiarsuttuugaanni, pinngortitami angalanissaq ajornarsinnaavoq, pingaartumik nunakkut maniitsukkut. Pinngortitami aqcutini kiisalu aqqusineeqqani allani malugisassanik aqcutissaq nalunaaqutsersugaaneq ajorpoq, soorlu ass. sumiiffinni pisuinnarnut aqcutissianiittutut. Nunap aamma tappiitsut ajaappiaanik aamma aqcutissiorluni ikiutinik allanik atuinissaq unammillernartuutippaa. Tusilartuugaanni imaluunniit tutsarluttuugaanni aamma maluginiutsitigut aporfinnik assingusunik peqassaaq, ass. aputit aamma ujaqqat sisoorneri, uumasut allallu ulorianarsinnaasut tusaaneqarsinnaassangillat.

Taamaattumik inunnut innarluutilinnut amerlasuunut pisariaqarpoq inunnit allanik isigisatigut imaluunniit tusaasatigut, imaluunniit inummik timikkut aporfinnik ikiuisinnaasunik tapersersorneqarnissaq. Tapersersorteqarnissaq imaluunniit inunnik iluaqutissaqarnissaq aporfik annertuujusinnaavoq, tamannalu meeqqat inuusuttullu innarluutillit amerlasuut pinngortitami peqataanissamut pinngortitalu pitsaaqutaanik aallernissamut aporfiussalluni.

Maannakkuugallartoq nutaanik sanaartornerit innarluutilinnut tulluarsagaanissaat pillugu piunasaqaateqanngilaq. Sanaartortut oqariartuutiginikuuaat, piunasaqaataanngippat tamanna pingaarnersiorniarnagu. November 2023-mi Greenland Science Week-imut atatillugu Tiliup Qeqqata Kommunia aamma UNESCO, UNESCO-mit eriagisami takornariaqarnermut ammaassinissaq pillugu sanaartukkat aallartisarsimasaat taakkulu qanoq innarluutilinnut tulluarsagaasinnaanersut pillugit oqaloqatigai. Akissutigineqarpoq isumaliutersuutigineqarsimanngitsut, aamma sanaartugarpassuit innarluutilinnut ajornangitsumik tulluarsarneqarsinnaagaluartut ass. isikkiviit aamma perusersartarfiit. Ersarissumik takussutissaavoq pisariillisaanermut piunasaqaat politikikkut pilersinneqartariaqartoq, suliffeqarfiit kiisalu inuit ataasiakkaat allanut inuppalaassusaat isumalluutiginagu.

Inuit Iluaqutissat

Inuit innarluutillit amerlasuut tunngaviusumik tapersersuisussanik kiisalu kulturikkut aamma sunngiffimmi sammisassaqtitsinernut tamakkiisumik peqataanissaminnut ikiuisussanik inunnik avatangiiseqarnissartik pisariaqartittarpaat. Pingaartumik Kalaallit Nunaanni, pinngortitami – qaqqartuumi, qaqqajunnarpassualimmi, kuuppasualimmi il.il., amerlasuunut tikinneqarsinnaanngitsuni. Tapersersortissanik amigaateqarnerujussuaq kingunerisarpaa inuppasuit pinngortitamukarsinnaannginnerannik. Pingaartumik meeqqanut inuusuttunullu tapersersortinik amigaateqarnerup kingunerisarpaa, inummut innarluutilimmut qanigisaasut inuup innarluutillip, inuttut innarluuteqanngitsutut tamakkiisumik sunngiffimmi peqataanissaanut qulakkeerinninnissamut akisussaasarnarat. Matumani aporfiuvoq qanigisaasut tapersersortitut atorfinittut namminneerlutik qanigisaminnut tapersersuiniarnerminni piginnaasaminnik unammillernartunik misigisaqartarnarat. Akisussaaffik annertuvoq, amerlasoorpassuillu misigisarpaat unammillernartut inittortoorutigalugit. Assersuutigalugu angajoqqaajuutigaluni tapersersortaneq, peqatigitillugulu sulisariaqarneq, illup iluanik isumaginninneq, immaqalu meerarisat allat isumagineri kiisalu suliassat allarpasuit, kisimiilluni kivinnissai artornarsinnaasut. Taamaattumik aporfiit eqqarsaatigineranni pingaaruteqarpoq aamma innuttaasunut innarluutilinnut qanigisaasut eqqarsaatiginissat. Meeqqat tapersersorteqartinneqarpat kiisalu pisinnaatitaaffimminnik inunnik allanik iluaqutissaqarpata, tamanna qanigisaasunut aamma oqilisaataassaaq kiisalu nukissaqarnerulernermik inissaqartitsinerulernermillu qulakkeerinnissalluni.

Qanigisaasunut aamma ilaqtanik innarluutilinnik pinngortitamukaqateqarnissaq ajornannginnerusariaqarpoq, innarluut pillugu paasinninneq annertunerulissammat kiisalu inuiaqatigiit sinnerini ataqatigiinnermik pitsaanerusumik pilersitsissalluni. Inuit innarluutillit taakkulu qanigisaat, pinngortitamik atuinerunerup nassatarisaanik iluaqutissanik katersissapput, inuiaqatigiilli sinneri, inunnik innarluutilinnik pinngortitami naapitsineq ajortunik takunnissinnaalissapput inuit innarluutillit namminermisuulli piginnaasaqartut. Misiginneqatiginninneq, inuppalaassuseq aamma paasinninneq annertusissaaq. Allanit paasineqarneruneq inissaqartinneqarnerunerlu, isumaqassapput meeqqat inuusuttullu innarluutillit pisariillisaaffigineqassasut, imminnut tatiginerulissasut aamma inuunermi atugarissaarnerulissasut.

Aningaasaqarneq

Pinngortitami periarfissarpasuit illoqarfinnit imaluunniit inoqarfinnit tikitassaaneq ajorput, tamanna isumaqarpoq sumiiffinnut taakkununnga imminut angallassinnaanissaq pisariaqartoq. Aamma allaniilluunniit qaninnerugaluarpat, inuit innarluutilippasuit inuttut innarluuteqanngitsutulli pinngortitami sumiiffinnukaannarsinnaaneq ajorput, pingaartumik aqcutit taakku atorneqarsinnaanngippata. Taamaattumik pinngortitamukarneq piffissamik, inunnik tapersersortaasunik aamma iluaqutissanik atuinarsinnaavoq. Tamanna ajornarsinnaavoq piitsuulluinnartutut imaluunniit allanut naleqqiulluni piitsuunerusutut inuugaanni, inuit innarluutilippasuit soorlu taama inuusut. Tamatumunnga pissutaavoq inuiaqatigiinni aningaasaqarnermi pissutsit allat, inuit innarluutilinnut sunnuteqakkajuttartut, ass. ilinniarnissamut aamma suliffeqarnissamut periarfissat ajornerusut, inunnut taakkununnga aningaasaqarnikkut kiffaanngissutsimik ajorseriarsitsisinnaasut. Inuit innarluutilippasuit aamma Kalaallit Nunaanni siusinaarlutik suliunnaarnersiuteqartarput, tamanna aamma isumaqartarpoq inuulluataarnertut isigineqarsinnaasunut aningaasat sinneruttut annikittarmata.

Pinngortitaq akeqanngikkaluartoq, pinngortitamukarnissamut pinngortitamiinnissamullu biilit, qamuteralaat, qimussit, umiatsiat il.il. pisariaqartinneqartarput, tamanna aporfik annertusinnaavoq. Inuppasuarput, pingaarnersiugassaq taama annertugissanngilaq, aningaasartuutit tassunga attuumassuteqartut illersussallugit, ineqarnermut akiliutissat, nerisassat, akiligassat il.il. matussuserneqarnissaat toqqaannartumik pisariaqartinneqarpata, taakkulu nuussinikkut isertitanik pisartorpassuit matussusernissaat artorsartereerpaat. Pinngortitamiinnerup iluaquterpassui ilisimagaluarigut, paasinarpoq amerlasuut tamatumunnga taarsiullugu allanik pingaarnersiuisarmata, aningaasartuutit annertuut tassunga attuumassuteqartut eqqarsaatigissagaanni, tamannali isumaqarpoq inuit innarluutillit kulturiminnit aamma kinaassutsiminnit avissaarnerujartornerannik, kiisalu pinngortitamik atuinernerumik iluaqutissarpasuarput avissaarnerujartornermik.

Atisat

Kalaallit Nunaanni pinngortitaq amerlasuutigut isumakkeerfigiuminaallunilu iserfigiuminaassinnaavoq, tamannalu immikkut atortussanik pisariaqartitsiffiuvoq, pingaartumik aningaasanik, aammali atisanik atortussanillu, inuup innarluutillip pisariaqartitaanut tulluurtunik. Atortut atisallu, inunnut innarluutilinnut atugassatut eqqarsaatigisat nassaariniarneri ajornarsinnaapput, ass. atisat malugissutsinut tulluurtut aamma atisat atiuminartut peeruminartullu inunnut killilimmik aalasinnaassusilinnut. Aamma akisunerukkajuttarput kiisalu ikittunnguakkaartarlutik.

Meeraappata, aamma immaqa atisat atortussallu akisuut pissarsiariuminaatsullu meeqqanut innarluutilinnut pisiarinissaat illersornissaat ajornarsinnaavoq, mikigilernissaanut periarfissaqarmat taarsertariaqalissammatalu. Taamaattumik inuit innarluutillit pinngortitami kissalaassutissaat, isumannannginnissaat toqqissisimanissaallu pillugit atortussat akisullutillu pissarsiariuminaassinnaapput.

Inissaqartitsinerup amigaataanera

Aporfik annertoq alla paasisarput tassaavoq, inunnut innarluutilinnut inissaqartitsineq aamma ammaffiginninneq, isumaqartoq inuit allat naligalugit peqataanissamut periarfissakinnerujussuarmik. Arlalitsigut inuit innarluutillit pisariaqartittarpaat eqqissisimanerusumik ingerlasoqassasoq, unikkallarnerit amerlanerussasut, taamaattumillu allat peqatigalugit pinngortitamiiinnerminni eqimattanit qimanneqarnissaq aarlerinaataasarpoq. Inuit innarluutillit aamma meeqqat inuusuttullu allat akornanni peqataatitsinermut periarfissat amerlanerusariaqarput, pinngortitamik atuinermi iluaqutissat pissarsiarinnarnagit aamma inuunermi aalaneruliinnaratik, inuit akornanniinneq misigissammassuk, inuit innarluutillit amerlasuut aamma ataatsimoortunit avissaangasarmata.

Toqqissisimanermik/ eqqoriaruminarner mik amigaateqarneq

Innarluutillit amerlasuut allanngujuissuseq, toqqissisimaneq, eqqoriaruminartuuneq kiisalu ulluinnarni pisartut aalajangersimasuunissaat pisariaqartittarpaat. Pinngortitaq pinngortitamillu atuineq ulluinnarni pisartunut ilaanngippata, pineqartumut pinngortitami kiisalu Kalaallit Nunaata kulturiata oqaluttuarisaanerani peqataanissaq ajornartorujussuusinnaavoq. Tamanna pingaartumik inunnut tarnikkut innarluutilinnut, soorlu autismeqartunut atuuppoq.

Napparsima- vinnut ungasissuseq

Aporfik annertooq tassaavoq peqqissutsimut, napparsimavinnut aamma nakorsanit ikiorneqarnissamut ungasissuseq. Nakorsanit kiisalu peqqissutsikkut navianaallisaatinit ungasinnerugaanni, pinngortitami arlaannik pisoqarpat aamma inunnut innarluutilinnut ikiorneqarnissaq ajornarnerulissaaq. Ilanngullugu oqarasuaatikku aamma internettikkut attaviit Kalaallit Nunaanni killeqakkajussinnaasarput, pingaartumik illoqarfimmit ungasissuliaraanni, tamanna aamma isumaqarpoq piffissaq, peqqissaanermi ikiorneqarnissaat sivitsorujussuassasoq.

Inuppassuarnut, pingaartumik inunnut innarluutilinnut sukkasuumik nakorsamit ikiorneqarnissaq pisariaqartitaq annertuujummat, peqqissutsip, imaluunniit ajornerpaamik pisoqarpat inuunerup pinngortitami navianartorsiortinnissaat illersorneqarnissaa ajornassaaq. Pinngortitamukarneq kiisalu pinngortitami sunngiffimmilu sammisaqartitsinernut peqataaneq inuunermik navianartorsiorfissaq inuit toqqartariaqanngilaat. Taamaattumik aporfik taanna, aporfinnut allanut paasisatsinnut ataqatigiissillugu isumagineqartariaqarpoq.

Periarfissat

Nalunaarusiami matumani aporfippassuit ersersikkaluarigut, aamma periarfissarpassuaqarpoq. Arlallit Namminersorlutik Oqartussanit kommuniniillu tapersersorneqarnissamut pisariaqartitsiffiusut. Tapersersuinermut annikitsunnguamik aningaasaliinikkut, qulakkiissavarput meeqqat inuusuttullu pinngortitartik, kulturertik, inoqatitik kinaassusertillu qanilaarnerullugit peroriartornissaat.

Suliamik suliaqartut, meeqqanut inuusuttunullu innarluutilinnut pinngortitami sammisaqartitsinermik qulakkeerinninnermik misilittagaqartut, Tiliumut oqaluttuaraat, meeqqani inuusuttunilu iluaqutissarpassuit takusimasatik. Tamakkununga ilaapput imminut tatigineruneq, nammineersinnaaneruneq, unammilligassaqartarput, eqqissineq, nuannaarnej nanisarpaat, kulturikkut kinaassusertik attaviginerulertarpaat kiisalu nunartik taassumalu pinngortitaa ilisimasaqarfiginerulerlugulu attaveqarfiginerulertarpaat. Iluaqutissarpassuit taakku inummut kimulluunniit pisuunnguutaasarput, pingaartumilli meeqqanut inuusuttunullu, pinngortitamut inunnullu allanut avissaangakkajuttartunut. Tamanna isumaqarsinnaavoq, atugarissaarnerulerannik, inuttut ineriartornerminni, aammali innarluutiminnut atatillugu ineriartorneranni ineriartornermik kiisalu siuariartornermik.

Ilisimavarput periarfissarpassuaqartoq. Aporfiit taakku immikkuullaritsuunngillat, nunarsuarmi tamarmi inuit innarluutillit inuunertik naallugu atortarsimavaat. Unammillernartulli taakku nassataraat, periarfissat. Assersuutaasinnaavoq tappiitsunut sisorarutit, sisoraatit taakku inunnik, nunami aqqutsissiuisoqarsinnaapput. Aporfippassuit taakku iluarsineqassapput, inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiissutip, Kalaallit Nunaata nalunaarutigisimasaata malinneqarnissanut aningaasaliisoqarpat. Eqqortumik tapersersorneqarneq, periarfissat eqqortut, neqeroorutit atorsinnaasat aamma sanaartornerni pisariaqartitaasa eqqarsaatigineqarnerat, isumaqassaaq inuit innarluutillit taakku pinngortitamik naapitsinerminni unammilligassaat annikillisinneqassasut. Periarfissaavoq kiisalu inuunermi pitsaassuseq siuariartornerlu kingunerisassai, inunnullu innarluutilinnut taakkulu qanigisaannut pitsaasuinnaassapput.